

DIN BIBLIOTECA MUZEULUI BRUKENTHAL: CARTEA VECHIE ROMÂNEASCĂ

de MARINA CRISTEA

În 1803, Samuel Brukenthal, guvernator al Transilvaniei între anii 1777 și 1787, lasă o colecție de 15.970 volume, nucleu căruia i s-au adăugat de-a lungul anilor alte biblioteci. Astfel, în 1879 a mai sporit cu așa-numita Bibliotecă a Capelei, cu începuturile în fosta Bibliotecă a orașului Sibiu, înființată în jurul anului 1300, care între timp cuprinsese și Biblioteca Mănăstirii Dominicanelor, desființată pe la mijlocul secolului al XVI-lea. Aceste biblioteci au fost preluate în 1592 de către Biblioteca Gimnaziului Evanghelic, volumele fiind depozitate în capela Sf. Iacob a bisericii evanghelice, de unde și denumirea de Bibliotecă a Capelei. În 1885 colecția Bibliotecii Academiei de Drept din Sibiu și cea a Muzeului de Istorie Naturală, încorporată în 1959, pe lângă alte biblioteci particulare, schimbul cu străinătatea precum și importanțele fonduri alocate pentru achiziționarea de cărți, fac ca astăzi Biblioteca Muzeului Brukenthal să numere peste 240.000 volume.

Începînd cu manuscrisele pe pergament, dintre care amintim *Breviarul Brukenthal*, pictat de către doi miniaturiști flamanzi din secolul al XVI-lea, Simion Bening și Horenbant, de o rară finețe, atît ca execuție cît și ca armonie de culori, *Codex Allenberger*, o carte de legi, cu inițiale pompoase în foiță de aur, *Graduale* de la Brașov și o colecție de *missale*, la fel de bogat ornate, foarte solicitate de către cei care se ocupă de istoria muzicii, cele peste 382 incunabule — primele tipărituri din lume — dintre care amintim *Cronica de la Nürnberg* de Schädell, unde apare pentru prima dată harta Valahiei, cu xilogravuri pe care unii autori le atribuie lui Albrecht Dürer, primul tratat de medicină a lui Vasalius, atît de important pentru istoria medicinei și alte multe opere ale secolelor XVI și XVII, ilustrate de către gravori de renumele unui Cranach sau Holbein, numeroase cărți transilvanice, deosebit de importante pentru istoria Transilvaniei, bogata colecție din domeniul științelor naturii, precum și cele aproape 6 000 titluri de periodice, fac din biblioteca Brukenthal o adevărată cetate a culturii.

Mai puțin cunoscută este colecția de cărți vechi românești care, dacă nu impresionează numeric (230 volume pînă la anul 1830 și peste 500 de la 1830 la 1850), este deosebit de valoroasă.

Prețuirea de care se bucură cartea veche românească rezultă din însuși faptul că Regulamentul Bibliotecii Academiei R. S. România o situează pe primul loc în „fondul de aur” al înaltei instituții de cultură.

De proveniență mai recentă decît celelalte colecții, ea a fost constituită prin depistare din fondul bibliotecii — mai puține la număr — și în măsură mai mare, achiziții prin anticariat, în unele cazuri prin donații.

Urmînd ordinea cronologică a apariției lor, vom începe cu Coresi.

Elev al tipografului sîrb Dimitrie Liubavici, Coresi și-a început activitatea în 1556. Preocupările inițiale ale lui Coresi sînt legate de limba slavonă. Activitatea sa începe la Brașov, principalul centru de schimb între cele trei țări românești. Coresi vine aici, cu învoirea Domnului Țării Românești Pătrașcu, împreună cu Oprea Logofătul și cu mai mulți ucenici din Tîrgoviște, chemat de judele Brașovului Hans Benkner, proprietar al unei mori de hîrtie, deși, probabil că stabilise anumite legături și cu conducătorii comunității românești din Șcheii Brașovului.

După 1579 Coresi a părăsit Brașovul pentru o scurtă vreme și s-a instalat la Sebeș, unde exista o subsecție a tipografiei din Brașov, pusă sub ordinele fiului său Șerban. Aici a tipărit în anul 1580, sub oblăduirea lui Ghenadie Mitropolitul Ardealului, *Sbornicul slavonesc* (BRV, I, 28*) cu care este prezent în Biblioteca Brukenthal.

Cărțile lui Coresi au avut o largă răspîndire. Este cunoscut faptul că în timpul activității lui Coresi, veneau la Brașov trimiși ai voievozilor sau ai fezelor bisericești din Muntenia și Moldova. Unii dintre ei veneau chiar pentru treburi în legătură cu tipografia, ca de exemplu solii lui Alexandru, Domnul Țării Românești din 1573 și episcopul de Rădăuți, trimis din Moldova de Ioan Vodă, care desigur se întorceau cu tipăriturile lui Coresi. „Buna primire“ de care s-au bucurat cărțile lui Coresi în ambele principate reiese și din unele scrisori ale lui Lucas Hirscher, judele Brașovului¹.

Tipărint o serie de traduceri, prin care s-a introdus limba română în biserică, Coresi a înlesnit răspîndirea graiului din regiunea Tîrgoviște — Brașov, în toate ținuturile românești. Acest grai s-a impus prin faptul că în el erau scrise singurele cărți care aveau o mare circulație în vremea aceea, contribuind astfel la punerea temeliei limbii noastre literare. „Prin ele s-a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprind în sine ceea ce va da formă gîndului și simțirii generațiilor viitoare: limba literară“².

Fiecare carte, chiar dacă este o traducere, conține totuși cîte o parte originală și anume „Precuvîntarea“ și „Epilogul“, unde traducătorul vorbește el însuși de cauzele ce l-au îndemnat la acea lucrare, pomenind uneori „izvodul“ după care a tradus cartea, cine l-a ajutat și în cîntea cui o închină. Aceste părți originale sînt foarte importante atît din punct de vedere al limbii cît și al istoriei literare.

În Predoslovnia *Sicriului de aur*, (BRV, I, 80) apărută tot la Sebeș în anul 1683 se spune: „... iară acumu după ce... ne-ai ajutatu... cum tipografia românească să o ridicăm din porunca Măriei Tale... început-am a tipări cîteva

* BRV = Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I—III, București, 1903—1912.

¹ Florica Dimitrescu, *Tetraevangelul tipărit de Coresi, Brașov 1560—1561*, București, Edit. Academiei, 1963, p. 19.

² N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, București, 1925, p. 192.

propovedanii pentru îngropăciunea morților și pentru că aceasta iaste pârğa dintâiu a tipografiei noastre. . . ne închinăm Măriei Tale, slugi mai mici și mai mici și plecați, Popa Ioan din Vinț cu tot săborul rumânilor din Ardeal“, iar mai jos, în „Cuvînt către cititori“, „...am nevoitu de multă vreme să ridicăm tipografie pentru luminarea neamului nostru... Afla-vei și cuvinte, pentru că rumânii nu grăim toți într-un chip... le-am pus după obiceiul cum grăiesc pre aceste locuri...“. De altfel, în toate prefețele cărților tipărite de-a lungul timpului, reiese clar dorința de unitate a limbii, care să servească ca armă în luptă pentru unitatea națională de mai tirziu.

O altă tipăritură transilvăneană existentă în Biblioteca Brukenthal este *Noul Testament* (BRV, I, 54), Alba Iulia, 1648. Cuprinde aproape 50 de pagini originale, importante pentru conținutul lor variat, în care traducătorii se străduiesc ca în „strîmtoarea“ limbii românești să găsească termenii care să corespundă din punct de vedere științific și în același timp „să vie și la înțeles“. Informațiile sînt de cultură generală, îmbogățind lexicul nu numai cu neologisme ci și cu nenumărate sinonime ale unor cuvinte, considerate ca insuficient cunoscute, pe care le explică marginal, aducînd completări și o contribuție substanțială limbii literare, potrivit intențiilor subliniate în prefață: „să izvodim așa cum să înțeleagă toți“.

Din acest punct de vedere *Noul Testament* poate fi considerat un început de dicționar de sinonime cu scopul de a fi util tuturor românilor care „nu grăescu în toate țările într-un chip“.

Glosele și explicațiile marginale din *Noul Testament* prezintă o deosebită importanță; ele aduc precizări asupra izvoarelor folosite, dificultățile pe care le-au întâmpinat traducătorii la utilizarea textului grecesc, data la care au intrat în limba română unii termeni, considerați ca fiind mai puțin cunoscuți și răspîndiți³.

În afară de cele două predoslovii atît de cunoscute ale *Noului Testament* de la Alba Iulia, cea adresată „Craiului Ardealului“ și „predoslovie către cititori“, mai există și introducerile la fiecare capitol mai important care, în urma cercetărilor bogat exemplificate de către oameni de seamă, pasionați pentru afirmarea valorii culturii vechi românești constituie contribuții originale ale traducătorilor. Considerația pe care traducătorii *Noului Testament* au cîștigat-o în rîndul cercetătorilor de prestigiu, poate fi rezumată în cele ce urmează: „În realitate, după traducere, se poate vedea că *Noul Testament*, este rezultatul muncii serioase a mai multor savanți bine pregătiți“⁴.

Cunoștințele enciclopedice, dovedite prin informațiile precise asupra unor date geografice, istorice și sociale, bazate pe argumente și contraargumente, în care sînt citate părerile lui Hrisostom, Ieronim și Teofilact, mergînd pe linia argumentării logice, tendința de evadare din cadrul problemelor strict teologice, spre un interes general și profan, fapt care subliniază cultura lor umanistă, calitățile stilului folosit, fac ca după 40 de ani, trei dintre

³ G. F. Tepelea, *Cîteva precizări în legătură cu izvoarele și glosele Noului Testament de la Belgrad (1648)*, în *Limba română*, nr. 3, 1963, p. 274.

⁴ N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, București, 1938, p. 42.

predosloviile *Noului Testament* (la evanghelistul Marcu, Luca și Ioan) să fie reproduse doar cu simple modificări în *Biblia de la București* (1688), ceea ce ilustrează pregnant unitatea limbii române din cele două provincii.

Cunoscând cele arătate, putem considera justă aprecierea lui G. F. Tepelea, care spune următoarele: „Credem că Noul Testament nu trebuie considerat numai o traducere. Această lucrare are suficiente pagini care prin felul expunerii, prin unele aspecte de conținut și lexic prin varietatea stilului, se detașază de o traducere și prezintă toate caracteristicile unor pagini originale”⁵.

Este important de semnalat că la sfârșitul *Noului Testament* de la Alba Iulia, apare pentru prima dată în literatura română „errata”.

În acest timp în Țara Românească și Moldova apar primele tipărituri de legi, editate sub domnia lui Matei Basarab și Vasile Lupu.

Îndreptarea legii, Tirgoviște, 1652 (BRV, I, 61) este o traducere „din elinește în limba proastă (populară) românească” care pe lângă diverse legi, noțiuni de drept civil, penal, bisericesc, cuprinde o seamă de explicații ale unor fenomene din natură, explicații lipsite de fantastic, de miraculos. Iată cum sînt explicate fulgerele: „Norii adunîndu-se și înmulțîndu-se sus către ceriu, pripindu-i vîntul să vie, unul de o parte altul de altă, împreună-se și se ciocnesc tare și lovindu-se unul de altul așa tare, iase foc”. Această explicație a fulgerelor este cit se poate de rațională, deoarece la acea dată electricitatea nu era încă cunoscută. Într-un fel destul de plauzibil este descris fenomenul cutremurului care „într-acesta chip se face: pămîntul se îngreocază de vînt, adică i se umplu vinele lui. De aceea cînd purcede vîntul să iasă de in vinele pămîntului, însă vînt fiind mult iar vinele fiind strîmte, atuncea nevoiaște-se vîntul foarte să iasă; și cînd să iasă, scutură și cutremură tot pămîntul...”.

Această carte, ca și altele din acel timp, îndeplinea și rolul de manual de limbă românească, încercînd să găsească termeni echivalenți limbii din care se traducea, pe care îi lua fie din fondul existent al limbii noastre, fie prin adoptarea de cuvinte noi. Totodată reflectă și nivelul cunoștințelor, stadiul preocupărilor epocii respective, în care pe lângă datele de geografie și fizică se vorbește „despre cine a izvodit gramatica”, cine a introdus alfabetul chirilic la care se adaugă un număr impresionant de scrisori atît cu conținut bisericesc cît și laic (carte de slobozenie, carte de despărțeață ș.a.)⁶.

Curînd după începuturile tipăririi și răspîndirii cărților românești, se afirmă cu vigoare două noi idei: ideea originii latine a limbii și ideea unității de neam și de cultură a poporului român.

Aceste idei se reflectă nu numai în prefețe ci chiar în titlurile unor cărți cum ar fi *Carte Românească de învățătură*, apărută la Iași în anul 1643 (BRV, I, 45), denumită și *Cazania* lui Varlaam.

Mitropolitul Moldovei sub domnia lui Vasile Lupu a dovedit calități alese de cărturar. El cunoștea cărțile lui Coresi; de aceea nu scrie în dialectul moldovean ci în limba cărților bisericești pentru toată „semenția românească”

⁵ G. F. Tepelea, *Predosloviile Noului Testament de la Belgrad (1648)*, în *Limba română*, nr. 2, 1964, p. 149.

⁶ G. F. Tepelea, *Orizonturi enciclopedice în vechile cărți românești*, în „Argeș” din noiembrie 1967, p. 10.

de pretutindeni, iar inițiala cuvîntului *Românească* este scrisă cu literă mare, ca și a cuvîntului *Moldova*, ceea ce denotă conștiința și prețuirea Țării și a „limbii sale a celei românești“. În cuvîntul său către cititori, după ce arată ce l-a îndemnat să tilcuiască această carte, spune că „Petru Moghilă, fecior de Domn de Moldova... carele pe pofa Măriei Sale (Vasile Lupu) au trimis tipariul cu toate meșteșugurile câte trebuiesc“. Marele cărturar al timpului a găsit în Varlaam un om luminat, apreciindu-l ca pe un înnoitor în ale învățaturii, destoinic pentru răspîndirea culturii printre români.

Dintre meșterii și gravorii care aveau să tipărească *Cazania*, considerată ca o piatră de hotar pentru arta grafică la români, Varlaam îl alege pe Ilia. Figurile acestui gravor sînt expresive, executate cu multă pricepere, desenul discret cu tendință spre realism, în care se vede influența artei și culturii apusene⁷. Munca de migală pentru împodobirea acestei valoroase opere denotă gustul ales și nota specifică a spiritului artei moldovenești, prin extrema varietate a inițialelor, a titlurilor de capitole, a bogatelor frontispicii, întrunind deopotrivă armonie, claritate, eleganță. Despre ea Nicolae Iorga spune: „Marca frumusețe a acestei lucrări, constă în planșele mari, reprezentînd principalele acte ale vieții lui Hristos, unica în arta tipografică românească. Linia figurilor cît și modul de grupare a personagiilor sînt demne de cel mai bun artist occidental“⁸.

Varlaam a fost nu numai un artist plastic ci și un literat, contribuind în mare măsură la introducerea limbii române în biserică.

Psaltirea în versuri (BRV, I, 66) este opera de căpetenie a lui Dosoftei, care ocupă un loc de frunte printre cărturarii moldoveni ai secolului al XVII-lea. Dosoftei a deținut scaunul metropolitan al Moldovei din anul 1671 pînă în 1686, cînd pleacă în Polonia împreună cu regele Sobieski. Aici, în orașul Unieŭ, apare în 1673 opera sus-numită, care a fost alcătuită, așa după cum spune el, „în cinci ani foarte cu usărdie multă“, în care preocuparea pentru imaginea artistică, pentru frumos, stă pe primul plan.

Dosoftei a avut o deosebită pasiune pentru versificație, fapt justificat în mare măsură de mediul cult din Polonia vremii sale și îndeosebi de admirația pe care o avea pentru poetul umanist Jan Kochanowski, ceea ce nu exclude versul scurt și imaginile care amintesc de poezia populară pe care el a cunoscut-o și în care a găsit izvorul unei adevărate inspirații poetice. Comparații sale, pline de o deosebită sensibilitate, atestă sufletul acestui om îndrăgostit de natură, de frumos.

Dosoftei poate fi considerat printre primii cărturari ai noștri care se preocupă de elementele versificației și problemele limbii literare.

De menționat că la sfîrșit, pe foaia 265, se află versurile lui Miron Costin asupra originii italice a românilor.

Nici în domeniul filozofiei preocupările n-au lipsit. Îndeobște se cunoaște faptul că *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea*, de Dimitrie Cantemir, publicată la Iași în 1698 (BRV, I, 110) este cea dintîi tipăritură filozofică în limba română.

⁷ Atanasie Popa, *Cazania lui Varlaam (1643)*, Timișoara, 1944, p. 11.

⁸ N. Iorga, *Tipografia la Români*, în *Alm. graf. rom.*, 1931, p. 34.

Virgil Cindea, într-un studiu afirmă că istoria filozofiei va trebui să situeze la locul cuvenit lucrarea inserată în *Biblia de la București*, 1688 (BRV, I, 86) sub titlul „Pentru singurul ȋtiitorul gînd“ (p. 740–750)⁹.

Ea a fost alcătuită de un cărturar din Alexandria din secolul I e.n., adept al gîndirii grecești dar în același timp și al tradiției ebraice. Traducătorul ei a fost învățatul moldovean Spătarul Nicolae Milescu, care în timp ce îndeplinea slujba de capucheaic a domnitorului Țării Românești, Grigore Ghica, pe lîngă Poarta Otomană, se ocupa de traducerea din grecește a *Vechiului Testament* unde se află și capitolul „Despre rațiunea dominantă“. „Netezită“ apoi, în ceea ce privește limba, de frații Radu și Șerban Greceanu, deși este considerat un text apocrif, deci neîngăduit de biserică, cărturarilor amintiți, atrași de ținuta filozofică a scrierii, au trecut peste interdicțiunile teologice.

Esența lucrării constă în ideea superiorității rațiunii față de pasiuni — că rațiunea poate și trebuie să domine afectele —, mesaj ce răspundea în bună parte unor probleme acute traducătorilor, ideea de rezistență față de opresiunea otomană, idee ce convenea climatului politic și ideologic al Țării Românești de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, orientării umaniste pe care o lua în acea perioadă cultura românească.

Samuil Micu-Clain retipărește după mai bine de 100 ani acest tratat de filozofie în *Biblia* editată la Blaj în 1795 (BRV, II, 595), existentă în Biblioteca Brukenthal în trei exemplare.

Tot către sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, Antim Ivireanul desfășoară o prodigioasă activitate tipografică, lăsîndu-ne o seamă de lucrări atît în românește cît și în grecește, din care în Biblioteca Brukenthal sînt prezente: *Mărturisirea credinței ortodoxe* (BRV, I, 117), Snagov, 1699 (grecește) două exemplare; *Antologhion*, Rîmnic, 1705 (BRV, I, 147); *Molitvelnic*, Rîmnic, 1706 (BRV, I, 1501); *Panoplia dogmatică* (BRV, I, 160), Tîrgoviște, 1710 (grecește); *Evhologhion*, Tîrgoviște, 1713; *Ceaslov* (BRV, I, 170), Tîrgoviște, 1715 (două exemplare); Mavrocordat, *Istoria sfîntă* (BRV, I, 176), București, 1716 (grecește).

Cărțile cu caracter didactic sînt de asemenea bine reprezentate. Dintre acestea amintim *Bucoavnele*, apărute la Blaj 1777 (BRV, II, 401), Sibiu 1797, (BRV, II, 607), Buda 1798 (BRV, II, 614), Brașov 1805, 1808 (BRV, II, 678) *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* de Samuil Micu și Gh. Șincai, Viena 1780 (BRV, II, 430), două exemplare și *gramatica românească* a lui Ienăchiță Văcărescu, în prima ediție, Rîmnic, 1787 (BRV, II, 516). Din aceasta din urmă, se păstrează doar foaia de titlu și următoarele 4 foi din predoslovie, găsite de curînd, pe copertele interioare ale *Apostolului* din 1794 (BRV, II, 569), apărut tot în tipografia de pe Valea Oltului, centru de cultură românească ce-și răspîndea cărțile mai ales în Transilvania, cimentînd astfel unitatea poporului român.

Deschizător de drumuri în domeniul literaturii și filologiei, Ienăchiță Văcărescu își intitulează gramatica: *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orînduieiilor gramaticii românești* (Rîmnic, 1787; BRV, II, 516).

⁹ Virgil Cindea, „Tratatul despre rațiunea dominantă“ cea dintîi operă filozofică publicată în limba română (1688), în *Viața Românească*, nr. 3, 1963, p. 84.

Lucrarea a apărut în a doua ediție a aceleiași an la Viena, cu scopul de a fi răspîndită în Transilvania, dar fără prefață, care a fost suprimată pentru motivul că ideile exprimate în ea erau aceleași cu ale reprezentanților Școlii ardeleni.

Lucrarea lui Văcărescu constituie un manifest cultural de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, arătînd necesitatea unei limbi științifice, instrument de creare a tuturor domeniilor de cultură națională.

Cunoscător a mai multor limbi (greacă, latină, turcă, italiană, franceză și germană), Văcărescu luptă pentru modernizarea limbii noastre, pentru îmbogățirea ei cu neologisme, scoțînd în evidență originea daco-romană a poporului român, și, în același timp utilitatea unei gramatici și a unui dicționar „ca să poată tîlmăci cu înlesnire cărțile de știință în limba românească și să nu mai pue în osteneală pe locuitorii acestor eparhii, ce vor pohti să fie știutori dă științe și dă filosofie, ca să învețe altă limbă străină întru care să le afle acestea”.

Sentimentele care l-au determinat la scoaterea acestei gramatici sînt cuprinse în următoarele cuvinte: „Dă amu a cădea în vină, căci am făcut ca un om plin de amathie și neștiință această îndrăzneală să scot acest fel de carte în vedeală, învinovățire-m iaște iubirea Patriei, a vecinătății și a Românilor ce vorbesc cu această limbă și sînt gata să-mi iau de la aceștia pedeapsă după vina mea”.

Ienăchiță Văcărescu are legături culturale cu Sibiul, fiind membru în *Societatea filosofească a neamului românesc în mare Prințipatul Ardealului*, alcătuită din cărturari români ardeleni, cu scopul de a scoate un ziar cu titlul: *Vestiri filosoficești și moralicești*. În „Înștiințarea” acestei societăți, apărută în tipografia lui Petru Bart la începutul anului 1795 (BRV, II, 589), printre altele se spune: „Că acum să îndeletnicește Muza acestii limbi să împodobească Trofeul minunatului Chesarie cu flori din firile cele frumoase ... Iată numele TAU IA(nache): V(icărescu): să sapă în Epigrama veecurile ca al lui Anacreon, pentru că te-ai făcut chip cuvîntării Ritoricești și original prosodii Poeticești, din Duhul Înțelepciunii tale așteptăm și de aici înainte mai mult folositoare”¹⁰. Opera lui i-a servit ca model lui I. Budai-Deleanu, care îl citează în gramatica sa ca pe un precursor.

În același timp cu cărțile religioase apare o literatură populară care în majoritatea cazurilor are la bază traduceri după texte, atît din slavonește cît și din grecește, cu un vădit caracter social.

Dintre acestea face parte romanul popular care are o deosebită trecere la cărturarii vremii și o largă prețuire din partea cititorilor. Romanul care a fost tradus încă din secolul al XVI-lea este *Alexandria*. Această carte își are originea în tradiții orale cu aspect legendar și în consemnări scrise cu privire la mărețele expediții ale lui Alexandru Machedon, cunoscînd o mare răspîndire din Egipt în Bizanț, în Occident și pretutindeni, suferind modificări sau adăugiri specifice condițiilor locale. Astfel la noi se vorbește în loc de

¹⁰ Nerva Hodoș și Al. Sandi Ionescu, *Publicațiile periodice românești*, Tom I, București, 1913, p. XIII.

sciți, despre tătari, despre o expediție a unui general spre Ardeal și Țara Românească, despre luare de „haraci“, despre notițe cu privire la „Dachia“, sau chiar despre întemeierea celor două țări românești. Elemente din *Alexandria* au intrat și în folclorul nostru, ca de exemplu, legende despre fetele lui Lixandru împărat care s-au transformat în iele, sau rusalii, fiindcă au băut din apa vie găsită de Alexandru, sau de Blajinii care trăiau într-un ostrov înconjurat de apa Simbetii. Primele două ediții de care dispune Biblioteca Muzeului Brukenthal au apărut la Sibiu în anii 1794 și 1810, iar altele la Brașov (1862) și în alte părți.

În secolul al XVIII-lea mai apar alte cărți de acest gen, dintre care în biblioteca noastră se află *Esopia: Viața și pildele prea înțeleptului Esop* (Sibiu, 1795; BRV, II, 591).

Din prefață reiese caracterul vădit didactic al acestei cărți populare. Esop întruchiează înțelepciunea poporului de rînd, înțelepciune care îl ajută să pună în dilemă pe cei care în toate timpurile au căutat să năpăstuiască masele largi. Este de remarcat faptul ca exemplarul din biblioteca noastră face parte din prima ediție apărută în limba română la 1795 la Sibiu (a doua și a treia ediție au apărut tot la Sibiu în 1812 și 1834).

O altă carte, cu același caracter, apărută tot în prima ediție la Sibiu, în 1799, este: *Viața lui Bertoldo și a lui Bertoldino* (BRV, II, 618).

A fost scrisă de italianul Giulio Cesare Croce în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la noi fiind tradusă în secolul al XVIII-lea. Cuprinde un bogat material tolclic al poporului italian, care a servit ca model de inspirație lui Anton Pann în *Povestea vorbei*, precum și altor scriitori de mai târziu. O altă sursă de inspirație, Anton Pann o află în romanul *Halima* dînd astfel viață „Poveștii lui Moș Albu“.

Halima este o colecție de povestiri cu un conținut atrăgător, care a avut o circulație și o rază de răspîndire nebănuite, fondul ei fiind același: inteligența omului simplu întîlnit la toate popoarele.

Printre traducerile mult apreciate a fost și aceea din limba germană a lui Alexie Lazariu, apărută la Buda, 1814, sub titlul *Înîmplările războiului franțozilor* (BRV, III, 852), din care Biblioteca Brukenthal deține patru exemplare.

* * *

În această prezentare am spicuit doar cîteva din cărțile care aparțin tezaurului nostru documentar, fără a subestima valoarea celor neamintite, căci fiecare își are partea sa originală, care scoate în evidență cu precădere, caracterul național al operei, capacitatea lor de a urmări procesul devenirii spirituale și sociale a poporului.

Universul sufletesc al cărturarilor din trecut, străbătut de un profund sentiment uman, se dăruiește fără precupețire binelui și propășirii neamului, cu aluzii mobilizatoare spre o evadare din ferecarea mistică.

Afirmațiile lor ponderate sau îndrăznețe, uneori chiar exagerate, au fost întotdeauna pornite din același deziderat, care se repetă ca un leitmotiv: deșțelenirea ogorului limbii noastre, în căutarea unui făgaș propriu de exprimare, unitar și evoluat.

Lupta aprigă pentru aceleași țeluri a transformat piatra de hotar a munților în ecou clocotitor, încălzind la același foc sacru inimile oamenilor cu vederi progresiste din cele trei țări românești, pentru același ideal: unitatea națională.

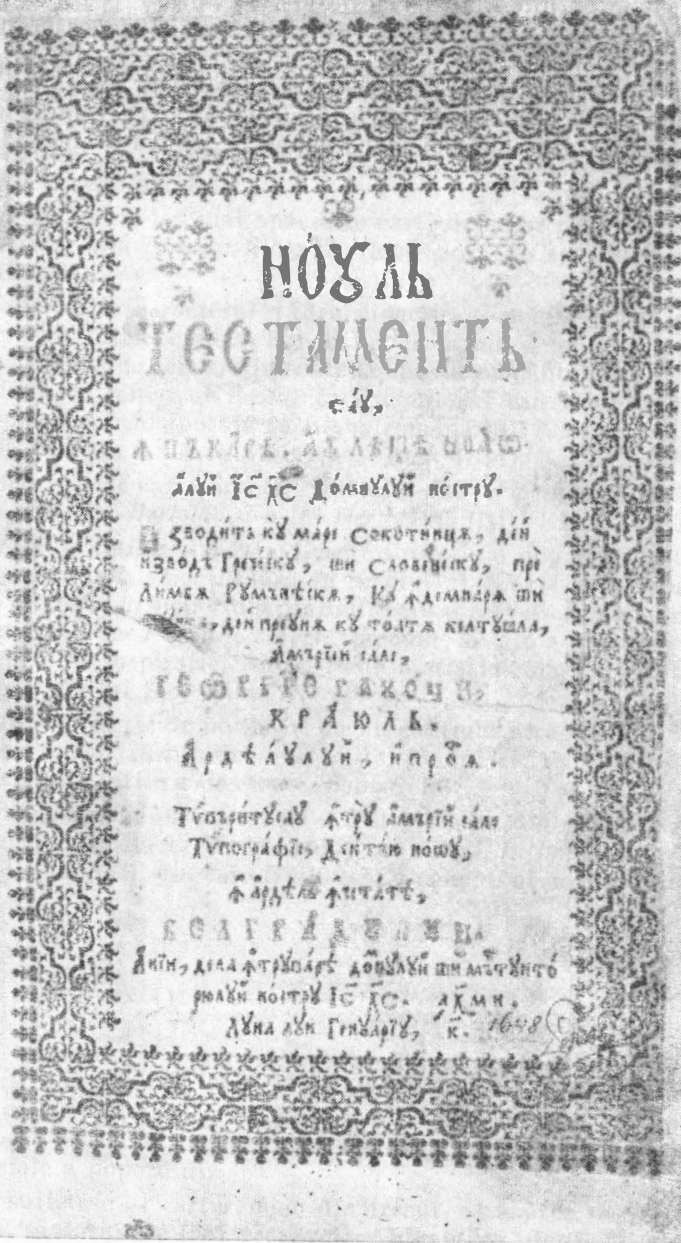

Fig. 1. Foaia de titlu a Noului Testament tipărit la Alba Iulia în 1648.

Fig. 3. Mănăstirea de la Olărașă, sculptură în lemn (Molitvenic, Blaj, 1757).

<http://cimec.ro> - <http://istoriebv.ro>

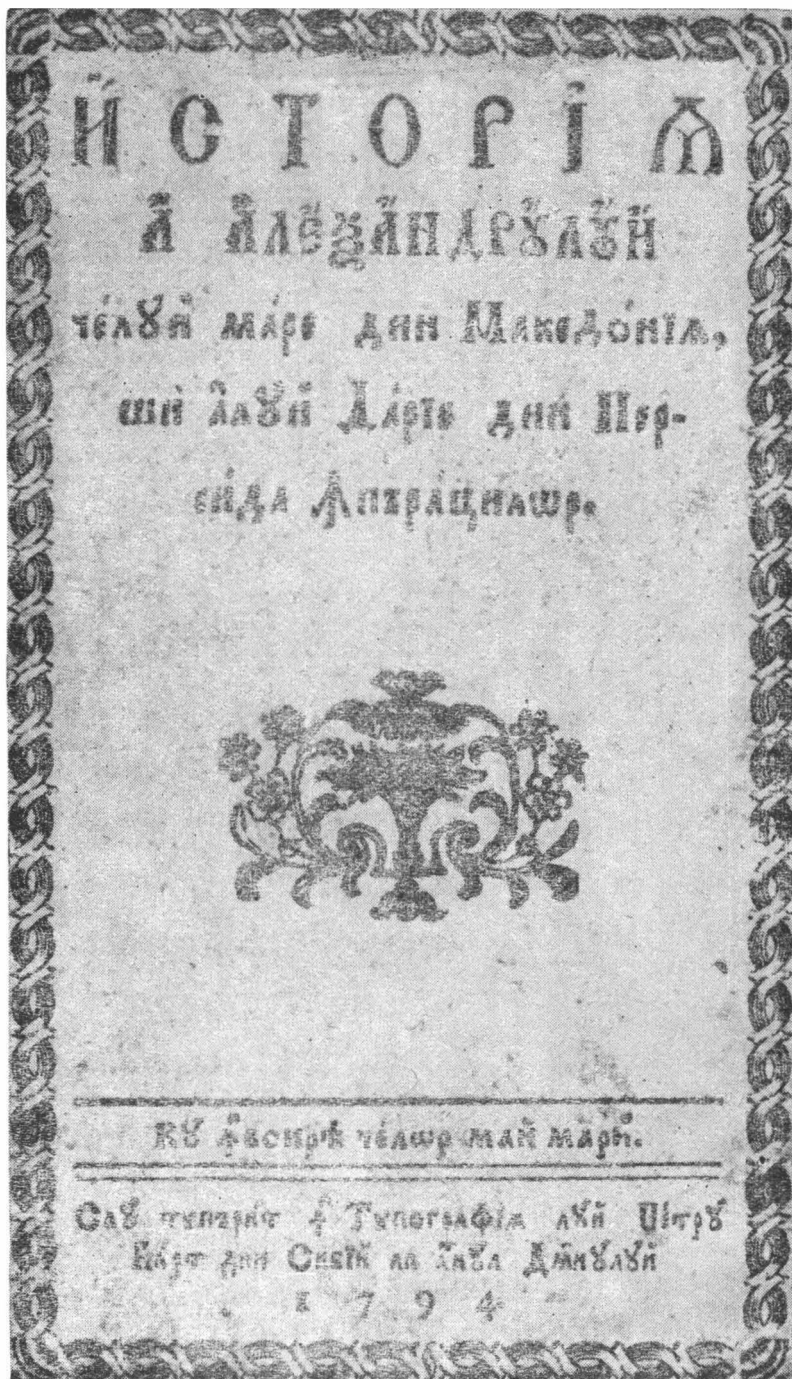
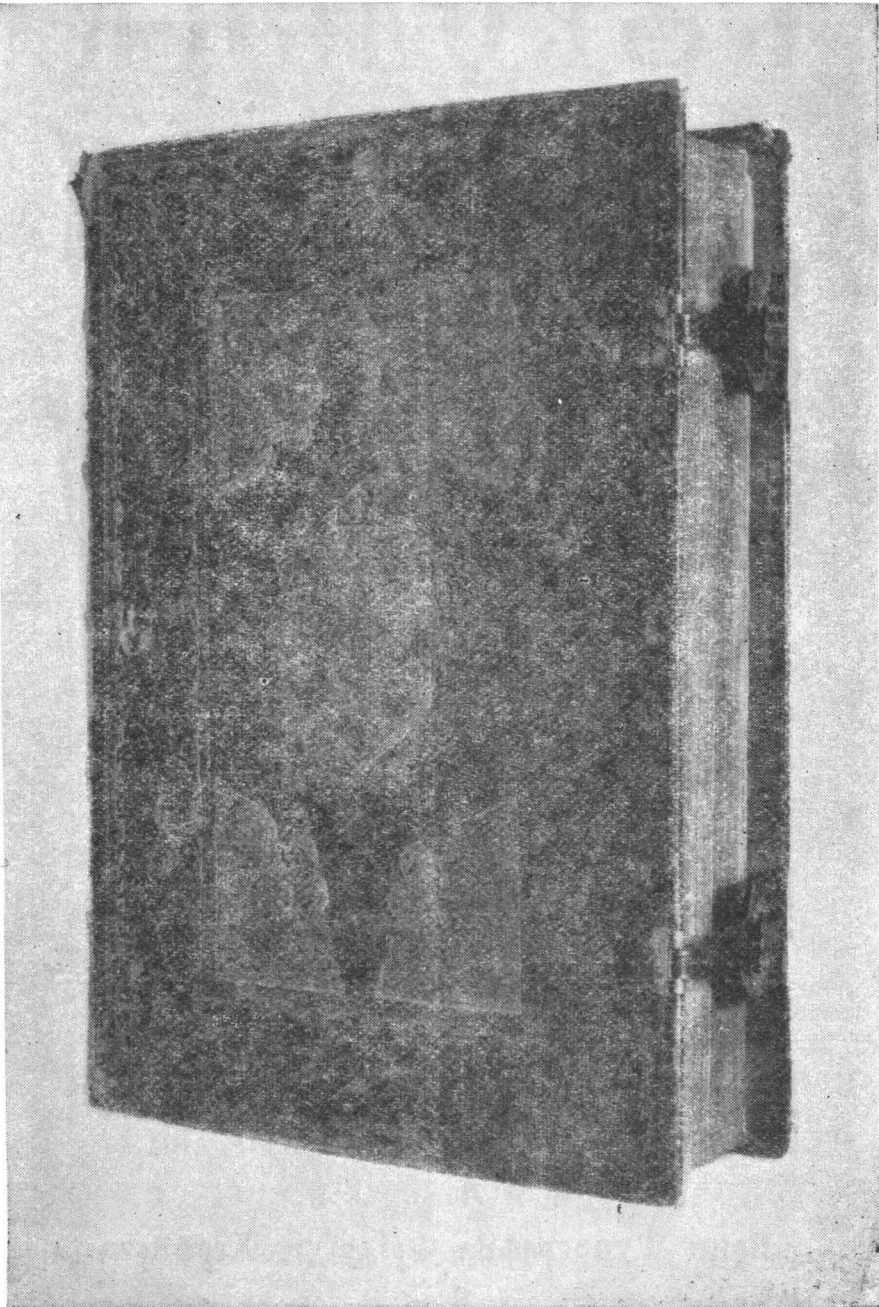

Fig. 5. Foaia de titlu a Istoriei lui Alexandru cel Mare, Sibiu, 1794.

БѢЖКОАЕНЪ

ПЕИТЪ

ТВЪЦЪТЪРЯ

ПРЪНЧИАСЪ

ДЕ АСЪ ДЕПРИНДЕ АТЪТ ЛА КЪНОАЩЕРЪ
СЛОВЕЛШЪ, ЛА СЛОВЕНИФЕ, ШИ ЛА
ЧЕТАНІЕ; КЪТ ШИ ЛА РАИДАЛА
ВЕЧЕРНІЕН, ОУТРЕНІЕН. ШИ
А СФІЕН ІВУТЪРІЕН.

Типъритъ

КЪ ГОАТЪ КЕЛТЪЛА ДМНЪЛЪР ФРАЦИЛЪР
ВОНСТАИИИ ШИ ІСОАИИ БОИИЧ.

✠ Привелегіята Типографіе дин

Б Р Я Ш О В.

ПРИИ Типографъл Фрідріхъ Херфврт.

1808.

Fig. 7. Foaia de titlu a Bucoavnei tipărită la Braşov în 1808.

Х Г О Н Н К Ъ Л

РОМАНО-МОАДО-БАХНАЛОҒ.

Д- ДСНІВЪ МОЛДАВІИ
ДИМІТРІО ВАНТОМНЕ

As shown in Fig. 10.

Прз акѹмъ дѣле оригинала манѹскрипту
депозитатъ де фирмистахъ вторю ан ам-
пратѣска архива в Москвѣи скозидѣе,

Въ двоиру прѣдъизащѣла ѹи нострѣ Домн
Михана Григоріѣ отъѣза в.в.д.

Шн дни ормандиръ Фнелъ прѣ сфинцитѣхъ Архієпис-
копъ аа Свѣтлѣи гонъ Митрополитъ Молдавѣи

Д.Д.: БЕНІАМНН РОСТАКЪ

САХ ТҮПЗРИТ.

ТОМЪА I.

И. И. И.

II F 1

Фн Типографія С: Митрополіт.

1.835.

Fig. 8. Hronicul romanț moldăvileșilor al lui Dimitrie Carleanir, Iași, 1835. Foaia de titlu.

ALTE RUMÄNISCHE DRUCKE IN DER BIBLIOTHEK DES BRUKENTHAL-MUSEUMS (SIBIU – HERMANNSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Beim Tode des ehemaligen Gubernators von Siebenbürgen, Samuel von Brukenthal, zählte seine Bibliothek 15.970 Bände, die zusammen mit seinen anderen Sammlungen im Jahre 1817 der Öffentlichkeit als „Brukenthal-Museum“ zugänglich gemacht wurden. Im Laufe der Jahre wurde die Bibliothek durch Schenkungen und Käufe immer mehr vergrößert, so dass sie zur Zeit über 240.000 Bände (Bücher und Periodika) enthält.

Zu den besonders wertvollen Sammlungen von Pergamenthandschriften, Wiegendrucke, Transsilvanica und Periodika, gehört auch die Sammlung alter rumänischer Drucke, die über 230 Bände aus der Zeit bis 1830 und über 500 Bände aus den Jahren 1830–1850 enthält. Diese Sammlung wurde aus dem alten Bücherbestand der Bibliothek ausgewählt und dann durch Schenkungen und besonders durch Ankäufe aus dem Antiquariat bereichert.

In der Arbeit werden einige dieser Bücher angeführt, die Marksteine in der Geschichte der rumänischen Literatur sind, wie z.B. der kirchenslawische „*Sbornic*“ (Sammlung von Heiligenlegenden) von Coresi 1580 in Sebeș (Mühlbach) gedruckt, „*Carte românească de învățătură*“ (Rumänisches Homilienbuch), Jassy 1643, das rumänische Neue Testament von Alba Iulia (Weissenburg) 1648, „*Îndreptarea legii*“ (kirchliches Gesetzbuch), Tîrgoviște 1652, der Psalter in Versen des Mitropoliten Dosoftei, Uniev 1673, „*Sicriul de aur*“ (Totenpredigten), Mühlbach 1683, die Bibel von 1688 („*Biblia lui Șerban*“), einige Drucke von Antim Ivireanu, Lehrbücher, darunter die Grammatik von Ienăchiță Văcărescu, erschienen in Rîmnic, 1787, dann den volkstümlichen Roman „*Alexandria*“ (Taten Alexanders des Grossen), Hermannstadt 1794, u.a.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1.** Titelblatt des 1648 in Alba Iulia (Weissenburg) gedruckten Neuen Testaments.
- Abb. 2.** Titelblatt des „*Sicriul de aur*“, Sebeș (Mühlbach) 1683.
- Abb. 3.** Das Kloster in Blaj (Blasendorf), Holzschnitt von Vlaicu im „*Molitvelnic*“ (Gebetbuch), Blasendorf 1757.
- Abb. 4.** Titelblatt des ABC-Buches („*Bucoavna*“), Blasendorf 1777.
- Abb. 5.** Titelblatt der „*Alexandria*“ („Geschichte des Kalser Alexander des Grossen von Mazedonien und Darius von Persien“), Sibiu (Hermannstadt), 1794.
- Abb. 6.** Einband der Blasendorfer Bibel aus 1795.
- Abb. 7.** Titel des ABC-Buches (*Bucoavna pentru invăţătura pruncilor*), Braşov (Kronstadt) 1808.
- Abb. 8.** Titelblatt des Werkes von Dimitrie Cantemir „*Ilronicul romano-moldo-vlahilor*“ (Chronik der Rumänen aus der Moldau und Walachei), Jassy 1835.